

פרשת משפטים

פרשת משפטים כשמה כן היא. היא באה מיד אחרי מעמד הר סיני וכוללת רשימה ארוכה של מצוות, חוקים ומשפטים. מה ההבדל בין חוק למשפט? (החוק קובע נורמות התנהגותיות. הוא קובע מה עלינו לעשות או לא לעשות. המשפט הוא הליך שמתקיים במקרה שאנחנו עושים מה שלא צריכים לעשות, או ההיפך, לא עושים מה שצריכים לעשות).

נקודה מעניינת אחת היא שרוב המצוות שבפרשה עוסקות בדינים ובהלכות הנוגעים ליחסים שבין אדם לחברו, ורק מעט מהן דנות בעניינים שבין אדם למקום. אני רואה את המשפטים האלה כפירוש מורחב של עשרת הדיברות, ומהם ברור שהחשיבות של המצוות שבין אדם לחברו עולה על אלה שבין אדם למקום. ה' הוא מעבר לכל דבר שבעולמנו, וברור שהוא לא זקוק שהוא זה לדבר-מה מהאדם. לעומת זאת איכות חיינו נקבעת ע"י היחס שלנו לבני אדם אחרים.

הפרשה מתחילה בפסוק הבא (שמות, פרק כ"א, פס' א) "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם". חכמי ישראל דנו בשאלה מהי מטרתה של ו' החיבור הפותחת את הפרשה – 'ואלה'? במדרש רבה פרשה ל' סעיף ג אומרים חז"ל שבכל מקום שכתוב 'ואלה' – מוסיף על הראשונים, ובכל מקום שכתוב 'אלה' – פסל את הראשונים. אם כן, מהי מהותה של תוספת ה-ו הנזכרת כאן במילה 'ואלה', ומה באה פרשה זו להוסיף על קודמתה?

הרמב"ן, רבי משה בן נחמן, שחי בספרד במאה ה-13, בפירושו לפסוק הראשון מבאר, שהקשר בין שתי הפרשיות 'יתרו' ו-'משפטים' נובע מהדיבר האחרון, המוזכר בפרשת 'יתרו' – 'לא תחמוד' – וכך אומר הרמב"ן: "ואלה המשפטים - כנגד לא תחמוד. כי אם לא ידע האדם משפט הבית או השדה ושאר הממון, יחשוב שהוא שלו ויחמדהו ויקחהו לעצמו. לפיכך אמר: תשים לפניהם משפטים ישרים שינהיגו אותם ביניהם, ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין".

בדומה לרמב"ן, מסביר ספורנו שחי באיטליה במאה ה-15 וה-16, כי הדינים המובאים בפרשת משפטים נובעים מן הצורך של האדם לדעת מהו "כל אשר לרעך" ביחס לאיסור של 'לא תחמוד'.

בין השאר מפורטים הדינים הבאים:

- דיני עבד עברי ואמה עברייה.
- אלימות לגווניה – רצח, הריגה, חבלה גופנית, קללות.
- דיני נזק שנגרם לרכושו של אדם (ארבעה אבות נזיקין: שורו שנגח, בור שפתח ונפל לתוכו אדם, שן ורגל, אש שהבעיר אדם והזיקה לרכוש).
- דיני גנב, גזלן, ודין הבא במחותרת.

- דיני שומרים - אחריות אדם על רכוש אחרים המופקד בידו.
- דין המפתה נערה לשכב עמו.
- איסור עינוי אלמנה ויתום ואיסור הונאת הגר.
- דיני הלוואה - איסור ריבית ומצוות השבת משכון.
- איסור הטיית משפט, עדות שקר ולקיחת שוחד.
- מצוות השבת אבדה ופריקה וטעינה.

היחס לגרים

המצווה לכבד את הגר, ובוודאי לא ללחוץ אותו או לגנוב ממנו, היא אחת המצוות המוזכרות ביותר בתורה. בפרשת השבוע נאמר "וְגֵר לֹא תִלְחָץ". גם בספר ויקרא כתוב: "וְכִי יָגוּר אֶתְּךָ גֵר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ, כְּאֲזַרְחַ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה לְכֶם הַגֵּר הַגֵּר אֶתְכֶם וְאָהַבְתֶּם לוֹ כְּמוֹךָ". היחס הראוי לגר נזכר גם בספר דברים. על ה' נאמר "וְאָהַב גֵּר לְתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה", ולכן אנו מצווים "וְאָהַבְתֶּם אֶת-הַגֵּר".

אותו רעיון – כלומר לא להתאכזר אל הגרים - בניסוח כזה או אחר מופיע בתורה יותר מעשר פעמים נוספות! הפרשנים חלוקים בפירושיהם האם הכוונה בכל מקום לגר תושב (נכרי שגר בקרב ישראל ומקיים רק חלק מהמצוות) או לגר צדק (נכרי שהתגייר). גם מהמכילתא דרבי ישמעאל (מדרש הלכה על חומש שמות, מפרשת בא עד פרשת ויקהל) קשה ללמוד הכרעה חד משמעית והוא משאיר שאלה זו פתוחה.

הוא פונה לשאלה העיקרית: מדוע אהבת הגר נשנית שוב ושוב בתורה? הסיבה שהתורה מדגישה כל כך הרבה פעמים את הצורך ליחס הולם ואפילו מיוחד לגר היא הנטיה של האדם להתנהג בדר"כ להפך. טבעי לא לאהוב את הגר, השונה, הנכרי, המדבר במבטא זר, הלושב בגדים משונים ואוכל מאכלים מוזרים, ולא גדל עמנו ולא חווה את חוויות הילדות שלנו. באופן כללי הוא נחשב זר בחברה ולכן יש רתיעה חזקה מלקבל אותו באהבה. דווקא בגלל נטיה זו התורה מדגישה שוב ושוב שעלינו להתגבר על היצר הרע ולנהוג כראוי בגר וגם בכל

מי ששייך למעמד החלשים בחברה, כמו האלמנה והיתום הנזכרים בפרשתנו בסמוך לגר. הנטיה ליחס לא הוגן כלפי הגר נזכרת בדרך מעניינת מאוד במגילת רות. רות, הגיורת המואביה, הולכת לשדה בועז ללקט תבואה עם עניים אחרים. כאשר בועז שואל עליה ולומד על החסד שהיא עשתה עם נעמי, הוא נותן הוראות לקוצרים להשיל "לה מן הצבתים" כדי להרבות את הלקט שלה. על יחסו המיוחד של בועז שואלת רות: "מִדּוֹעַ מְצַאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַפְרִינִי וְאֶנְכִי נְכָרִיהָ". "רות מתפלאת שהיא זוכה ליחס מיוחד כל-כך למרות היותה נכריה, וגם ממילותיה אלה למדים על הנטיה הנפוצה שלא לנהוג כראוי בגרים ובנכרים.